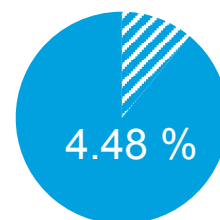

Šalčininkų rajono savivaldybės analizė

Toliau pateikiama vienos iš probleminių teritorijų – Šalčininkų rajono savivaldybės – atvejo studija. Pirma, yra pristatoma ES struktūrinių fondų finansavimo apžvalga, aptariamos pagrindinės investicinės kryptys. Vėliau pristatoma socio-ekonominių ir aplinkos rodiklių kaita 2007 – 2013 m. laikotarpiu. Atvejo studiją apibendrina 2007 – 2013 m. ES struktūrinės paramos poveikio darniam vystymuisi vertinimas.

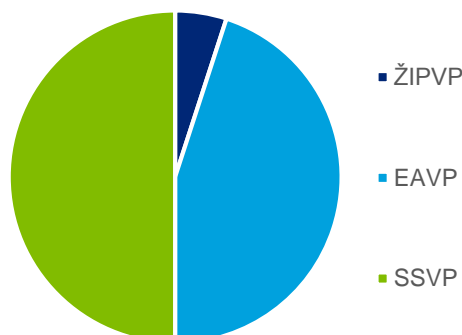
1.1. Finansavimo apžvalga

2007 – 2013 m. ES struktūrinių fondų (ES SF) programavimo laikotarpiu, Šalčininkų rajono savivaldybėje, buvo finansuoti 64 projektai. Bendra projektų vertė siekė 38.505 mln. EUR; tai sudarė 4.48 proc. visų probleminėse teritorijose įgyvendintų ES SF projektų vertės.

Sanglaudos skatinimo veiksmų programos (SSVP) apimtyje įgyvendintų projektų vertė sudaro lygiai pusę savivaldybės teritorijoje ES SF lėšomis finansuotų projektų vertės (50 proc.). Ekonomikos augimo veiksmų programos (EAVP) lėšos sudarė beveik 45 proc. viso skirto ES SF finansavimo, tuo tarpu Žmogiškųjų išteklių veiksmų programos (ŽIPVP) lėšos sudarė vos 5 proc. Nagrinėjant projektų skaičių, matoma, kad ŽIPVP apimtyje buvo įgyvendinta 14 projektų, EAVP – 17, o SSVP – 33 projektai.

1 paveikslas. Veiksmų programų finansavimas (dalis bendros projektų vertės)

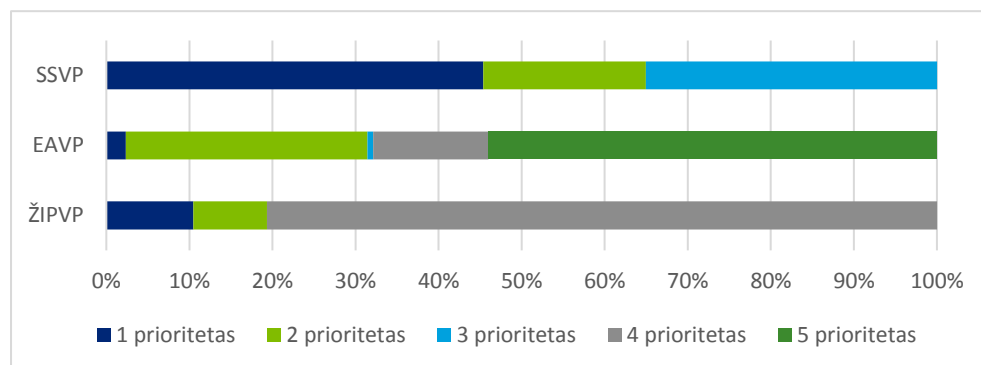

Šaltinis: www.esparama.lt

Analizuojant veiksmų programų prioritetų finansavimą, ŽIPVP apimtyje ES finansavimas buvo skirtas prioritetų „1 Prioritetas. Kokybiškas užimtumas ir socialinė aprėptis“, „2 Prioritetas. Mokymasis visa gyvenimą“ ir „4 Prioritetas. Administracinių gebėjimų stiprinimas ir viešojo administravimo efektyvumo didinimas“ projektams. EAVP apimtyje – visų penkių prioritetų projektams. SSVP apimtyje – „1 Prioriteto. Vietinė ir urbanistinė plėtra, kultūros paveldo ir gamtos išsaugojimas bei pritaikymas turizmo plėtrai“, „2 Prioriteto. Viešųjų paslaugų kokybė ir prieinamumas: sveikatos, švietimo ir socialinė infrastruktūra“ ir „3 Prioriteto. Aplinka ir darnus vystymasis“ projektams. Taigi investuojama buvo į užimtumo didinimą, švietimą, viešojo valdymo tobulinimą, ekonomikos augimą ir plėtrą (tiek per investicijas į verslo subjektų konkurencingumo

didinimą, tiek per transporto ir energetikos infrastruktūros plėtrą), miestų plėtrą ir paveldo išsaugojimo, viešųjų paslaugų kokybę ir aplinkosaugą. Daugiausiai buvo investuojama į gamybinį kapitalą; didžioji dalis investicijų įgyvendintos pasitelkiant vertikaliai darnaus vystymosi horizontalų prioritetą integruojančias priemones.

2 paveikslas. Veiksmų programų prioritetų finansavimas (dalis nuo visos VP)

Šaltinis: www.esparama.lt

Atlikus įgyvendintų projektų analizę, nustatyta, kad ŽIPVP 1 ir 2 prioritetų apimtyje finansuoti vos keli projektai; dauguma jų susijusių su švietimo plėtra ir asmenų, sergančių priklausomybių ligomis integracija. Tuo tarpu aktyvioms užimtumo skatinimo/ nedarbo mažinimo priemonėms skirtas dėmesys buvo ribotas. Reikšmingam poveikiui finansavimas buvo nepakankamas. ŽIPVP 4 prioriteto projektai iš esmės atitiko ir kitose probleminėse teritorijose įgyvendintas viešojo valdymo tobulinimo priemones: viešojo administravimo įstaigų darbuotojų kvalifikacijos kėlimas, strateginio ir teritorijų planavimo dokumentų rengimas ir klientų aptarnavimo tobulinimas. EAVP projektų įvairovė buvo itin didelė: investicijos buvo įgyvendinamos tiek atskirų ūkio subjektų konkurencingumo, produktyvumo tobulinimo srityse, tiek esminės transporto infrastruktūros, tiek miesto aplinkos tobulinimo srityse. SSVP 1 prioriteto priemonių apimtyje įgyvendinti kompleksinio urbanistinės infrastruktūros bei gyvenamosios aplinkos gerinimo projektai, užterštų teritorijų tvarkymo ir turizmo infrastruktūrose plėtros projektai. 2 prioriteto projektai orientuoti į socialinių ir švietimo paslaugų infrastruktūros tobulinimą, tuo tarpu 3 prioriteto apimtyje įgyvendinti švietimo sektoriaus infrastruktūros atnaujinimo, vandens tiekimo bei nuotekų tvarkymo projektai. Pastebėtina tendencija, kad daugiausiai investuota srityse, kur vyraavo regionų ir valstybės projektų planavimo priemonės.

1.2. Rodiklių analizė

Atliekant atvejo studiją buvo vertinti trijų rūšių – aplinkos taršos, demografiniai ir ekonominės veiklos – rodikliai. Aplinkos taršos rodikliai apėmė išvalytų iki normos nuotekų kiekius, išmetamų teršalų kiekius, sieros dioksido (SO₂), anglies monoksido (CO) rodiklius. Demografiniai rodikliai apėmė nuolatinių gyventojų skaičių, pensinio amžiaus ir darbingo amžiaus gyventojų dalį, bei darbingo amžiaus gyventojų skaičiaus ir registruotų bedarbių santykį. Ekonominės veiklos rodikliai – pridėtinė vertė gamybos kainomis, materialinės investicijos to meto kainomis ir tiesioginės užsienio investicijos.

Vertinant oro užterštumą fiksuojama aiški mažėjimo tendencija, kurią dalinai iškreipė 2011 m teršalų kiekis. Pastebima, kad šį trumpą pokytį nulėmė, kitų kenksmingų medžiagų padidėjimas. Nagrinėjamu laikotarpiu savivaldybei labiausiai pavyko susidoroti su anglies monoksido kiekio išmetimu į orą. Metinis vidutinis pokytis siekia 18.39%, o lyginant laikotarpio pradžios ir pabaigos rezultatus – anglies monoksido kiekis sumažėjo beveik 80 %. Greičiausiai pavyko sumažinti kietųjų dalelių kiekį, kuris nuo 22 t per ketverius metus nukrito iki 6.3 t, o per likusius metus pratęsė mažėjimo tendenciją.

Savivaldybėje itin staigiai krito iki normos išvalytų nuotekų skaičius, tačiau tai buvo nulemta vandentvarkos ir vandenvalos įmonių reformos (Šalčininkų savivaldybei vandenį tiekia ir nuotekas tvarkos UAB „Vilniaus vandenys“).

3 paveikslas. Aplinkos taršos rodikliai*

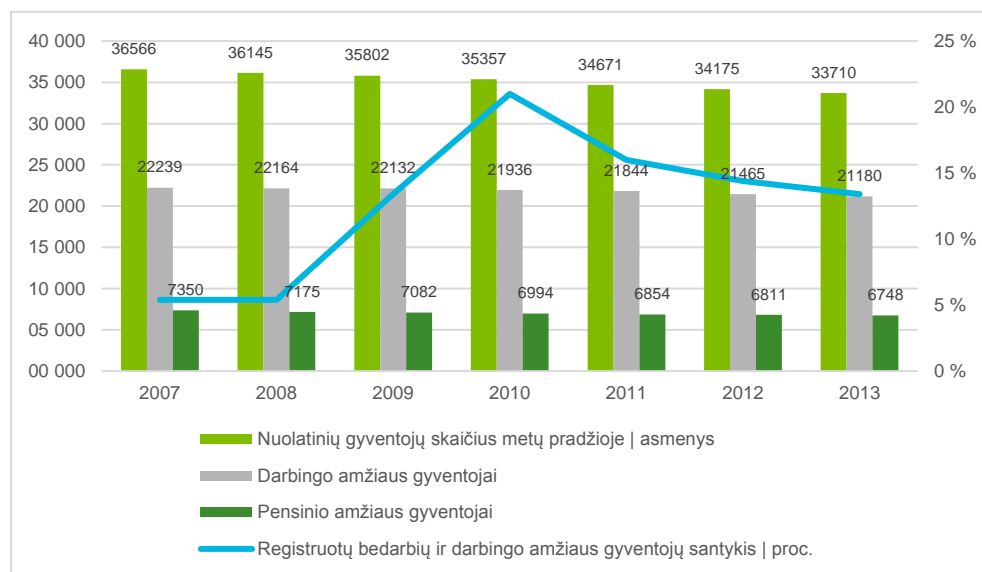
Šaltinis: Statistikos departamentas

* - visi rodikliai, išskyrus „Išleista išvalytų iki normos nuotekų, tūkst. m³“ yra matuojami tonomis.

Vertinant demografinius rodiklius, 2007 - 2013 m. stebimos tendencijos atitinka nacionaliniu mastu vykusius pokyčius. Nors daugumos rodiklių tarpe vyrauja neigiama tendencija, tačiau kitų probleminių teritorijų tarpe Šalčininkų rajono savivaldybė išsiskiria mažiausiai neigiamomis demografinėmis tendencijomis. Nagrinėjamu laikotarpiu gyventojų skaičius sumažėjo tik 7 proc., tuo tarpu darbingų gyventojų skaičius – vos 4.7 proc. Bedarbių ir darbingo gyventojų skaičiaus santykis kito taip pat kaip ir kitose probleminėse teritorijose – 2010 m. rodiklis pasiekė aukščiausią savo įvertį ir nuo šių metų tik mažėjo. Vidutinis mėnesinis darbo užmokestis Šalčininkų savivaldybėje nagrinėjamo laikotarpio pabaigoje (2013 m.) nuo Lietuvos vidurkio atsiliko beveik 30 proc.

Tokie palyginti vidutiniški demografiniai pokyčiai galėjo būti nulemti ne tiek aktyvių ES SF lėšomis remiamų viešosios politikos priemonių, kiek savivaldybės geografinio artimumo Lietuvos Respublikos sostinei. Kitas svarbus aspektas – savivaldybės gyventojų daugumą sudaranti tautinė lenkų mažuma; tikėtina, kad glaudūs bendruomenės ryšiai sąlygoja mažesnius migracijos mastus. Apibendrinant, demografiniai rodikliai nagrinėjamu laikotarpiu buvo veikiami pasaulinės finansų krizės, augančių migracijos mastų ir mažėjančio gyventojų skaičiaus; visu laikotarpiu buvo stebimos bendros neigiamos plėtros tendencijos, tačiau sąlyginai nedidelis atstumas iki Respublikos sostinės sumažino migracijos iš savivaldybės mastus.

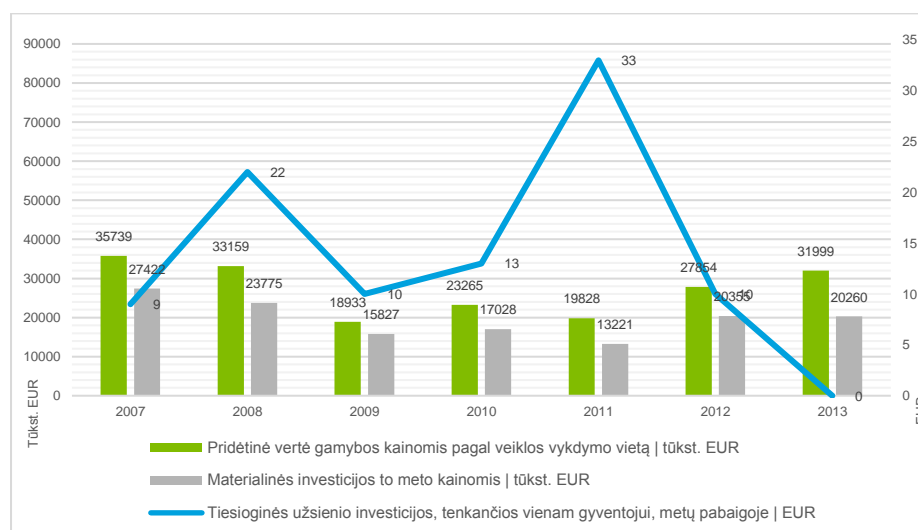
4 paveikslas. Demografiniai rodikliai

Šaltinis: Statistikos departamentas

Vertinant ūkio ir finansinius rodiklius pastebima, kad 2007 – 2013 m. pridėtinės vertės gamybos kainomis ir materialinių investicijų rodikliai buvo stipriai veikiami ekonomikos ciklo svyravimų. Pridėtinės vertės gamybos kainomis ir materialinių investicijų rodikliai kito ta pačia tendencija: kylant verslo įmonių sukuriama pridėtinei vertei, atitinkamai kilo ir materialinės investicijos. Vertinant rodiklių pasiekimus pastebima, kad visų trijų rodiklių reikšmės laikotarpio pabaigoje buvo mažesnės nei 2007 m. Materialinės investicijos nagrinėjamu laikotarpiu sumažėjo beveik 18 proc., tuo tarpu pridėtinė vertė gamybos kainomis mažėjo šiek tiek daugiau nei 10 proc. Itin stiprią neigiamą tendenciją įgavo tiesioginių užsienio investicijų rodiklis: jo pokytis siekė -100 proc. Pagal šį rodiklį lyginant Šalčininkų savivaldybę su kitomis probleminėmis teritorijomis, nagrinėjama teritorija buvo ir išliko viena mažiausiai užsienio investicijų pritraukiančių savivaldybių, taip dar labiau padidindama atsilikimą nuo Lietuvos vidurkio. Apibendrinant ekonominius rodiklių pasiekimus, pastebima, kad situacija Šalčininkų savivaldybėje praktiškai nepakito. O finansavimas skirtas antros veiksmų programos ketvirtam prioritetui nesuteikė papildomos paskatos ūkio sektoriaus augimui.

5 paveikslas. Ekonominės veiklos rodikliai

Šaltinis: Statistikos departamentas

1.3. ES struktūrinės paramos poveikis

Investicijos probleminėms teritorijoms priskirtoms savivaldybėms buvo skiriamos pagal LRV nutarimu patvirtintas probleminių teritorijų gaivinimo programas. Pagrindiniai Šalčininkų rajono savivaldybės programos tikslai buvo mažinti nedarbo rodiklius ir socialinės pašalpos gavėjų skaičių. Tuo tarpu uždaviniai ir veiklos telkėsi į infrastruktūros tobulinimą, daugiabučių atnaujinimą ir kompleksinį gyvenamosios aplinkos ir urbanistinės infrastruktūros tobulinimą.¹ Taigi ir ES SF lėšos daugiausia buvo investuotos į fizinės aplinkos gerinimą, viešosios paskirties pastatų ir kitos infrastruktūros renovavimą.

Šalčininkų miesto urbanistinės infrastruktūros tvarkymas ir kraštovaizdžio formavimas, VP3-1.1-VRM-02-R-02-002

Projekto įgyvendinimo metu buvo kompleksiskai sutvarkyta Šalčininkų miesto urbanistinė infrastruktūra: miesto centrinėje aikštėje bus pakeista danga, sutvarkyti žalieji plotai ir aplinka, atnaujinta zona tarp Mokyklos ir Melioratorių gatvių (nutiesti dviračių ir pėsčiųjų takai, šaligatviai, įrengtas lauko apšvietimas, dvi automobilių bei autobusų stovėjimo aikštelės, vaikų žaidimo aikštelė), taip pat atnaujintas stadionas (įrengtas sporto aikštynas, čiuožykla, vaikų žaidimo aikštelė). Projekto tikslinė grupė - gyventojai ir svečiai.

Probleminių teritorijų programa buvo viena pagrindinių priemonių, skirtų socialinės atskirties mažinimui tarp regionų. Vis dėlto skirtos lėšos buvo nepakankamos numatytų tikslų pasiekimui. Šalčininkų savivaldybėje stebimos itin stiprios neigiamos tendencijos ekonominės veiklos srityje, tuo tarpu demografiniai rodikliai didele dalimi buvo teigiamai veikiami geografinio šalies sostinės artumo ir socialinių savivaldybės gyventojų daugumą sudarančios tautinės lenkų mažumos ryšių. Aplinkos taršos rodikliai savivaldybėje kito tolygiai, tačiau lėtėjant ekonominei veiklai ir veikiant tokiems išorės veiksniams kaip teisinis reguliavimas, ES SF poveikis rodiklių kaitai nebuvo esminis. Apibendrinant, ES struktūrinių fondų lėšos didžiausią įtaką darė miesto ir gyvenamosios aplinkos tvarkymo srityse. Savivaldybės situaciją apibrėžiantiems rodikliams didžiausią įtaką darė išorės veiksniai, o skirtas ES SF finansavimas nebuvo pakankamas tam, kad būtų pasiektas socio-ekonominės situacijos pokytis.

¹ 2011 m. gegužės 18 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas Nr. 588 „Dėl probleminių teritorijų plėtros programų patvirtinimo“ < <https://e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.FA6D2B23F867> >